

بررسی و ارزیابی اثرات و پیامدهای فیزیکی - کالبدی طرح ایجاد کاشانه‌های گردشگری در روستاها (مطالعه موردی: روستای گازرخان در استان قزوین)

آرزو صفاری^۱

دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

E-mail: a.saffari53@yahoo.com

چکیده

توسعه گردشگری روستایی در روستاها، موجب تغییرات قابل توجهی در روستاها، به ویژه در ویژگی‌های کالبدی- فیزیکی می‌شود. توسعه اقامتگاه‌ها و خانه‌های گردشگری از گونه‌های مختلف توسعه گردشگری در روستاها به شمار می‌رود که تاثیرات عمده‌ای بر چشم‌انداز روستا دارد. روستای گازرخان در بخش رودبار الموت استان قزوین، با داشتن قلعه الموت و جاذبه‌های تاریخی و مذهبی و چشم‌انداز طبیعی زیبا، از مقاصد مهم گردشگری روستایی منطقه است. بدین منظور، پایگاه میراث فرهنگی منطقه، اجرای طرح کاشانه‌ها و خانه‌های گردشگری در این روستا را به منظور اسکان و اقامت گردشگران به اجرا گذاشته است که این طرح اثرات مختلفی بر روستا داشته است. در این پژوهش، اثرات این طرح بر ویژگی‌های کالبدی و فیزیکی روستای گازرخان از طریق روش ماتریس ایرانی، با شناسایی فعالیت‌های شکل گرفته در طرح و اثر آن در ابعاد فیزیکی و کالبدی، از طریق کارشناسان و مردم بومی، بررسی می‌شود. نتایج نشان می‌دهد اجرای این طرح در مجموع اثرات سودمندی بر روستا، از جمله در حوزه مسکن روستایی و امکانات و خدمات گردشگری، آموزشی و بهداشتی داشته است. ضمن اینکه در زمینه چشم‌انداز روستایی و کاربری زمین، با تهدیدهایی رو به رو است که ضرورت دارد، برطرف شود. همچنین اجرای این طرح از نظر شاخص‌های کالبدی - فیزیکی مورد تایید بوده و قابلیت اجرا در آینده را نیز دارد.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، کاشانه‌های گردشگری، روستای گازرخان، ماتریس ایرانی

۱- مقدمه

فضای روستایی اگر چه از دیر باز بیش از هر چیزی قلمرو فعالیت های زراعی و دامداری بوده است، ولی این مقوله از فعالیت، که در مقیاس جهانی جایی بس بزرگ را از فضا های جغرافیایی به خود اختصاص داده، به هیچ وجه روی اشکالی دیگر از اشغال خاک را منتفی نکرده است. گردشگری روستایی، در سال های اخیر، به عنوان عاملی مهم در تحول و توسعه ی نواحی روستایی مورد توجه قرار گرفته است (علیزاده، ۱۳۹۱: ۲۰-۲۱) و در واقع از دهه های گذشته، گردشگری از حالت گردشگری انبوه، در مقیاس بزرگ به گردشگری در اجتماعات محلی با مقیاس محلی که بر فرهنگ و طبیعت محلی و بومی تاکید می کند، تبدیل شده است (Heeravati et al, 2014: 89) گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال درآمد بوده و می توان آن را ابزار مهمی برای توسعه ی اقتصادی اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. نباید از نظر دور داشت که توسعه گردشگری روستایی مرهون محیط زیست سالم (عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱: ۹۱)، وجود سازمان های محلی ترویج گردشگری (Adeyinka-Ojo et al, 2014: 154-1555) و مشارکت مردم محلی با فرایندهای گردشگری است که

زمینه ایجاد تبادلات اجتماعی بیشتر و تصمیم‌گیری قویتر را برای مردم فراهم می‌کند (Parabhakaran et al, 2014: 292-293)) توسعه گردشگری در مناطق روستایی می‌تواند تاثیرات متفاوت و متعددی بر بخش‌های مختلف روستا داشته باشد. بخش مهمی از تاثیرات توسعه گردشگری در یک منطقه، بر ویژگی‌های کالبدی^۵ فیزیکی روستا می‌باشد. برنامه ریزی کالبدی نیز به منظور شناسایی عوامل و شاخص‌های کالبدی روستا و تاثیرات پدیده‌های مختلف بر این بخش ارائه می‌شود. در ارتباط با توسعه روستاها با نگرشی عمقی باید به این موضوع توجه شود که در رویکرد توسعه پایدار برنامه ریزی نیازمند ارائه تصویری چندبعدی از فضای مورد مطالعه است. پیوند ابعاد پایداری، به ویژه پایداری اجتماعی و نهادی و اقتصادی و محیطی، مسئله‌ای بسیار مهم در برنامه ریزی توسعه پایدار مناطق روستایی است و اصولاً کالبد سکونتگاه‌های روستایی، بستری برای عملکرد اقتصادی و اجتماعی آن‌ها محسوب می‌شود. بنابراین، تحول و ساماندهی کالبدی، نخستین گام به منظور ارتقای عملکرد سکونتگاه‌ها است (بدری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۵۶). برنامه ریزی توسعه کالبدی، علاوه بر اینکه کوششی برای جهت‌بخشیدن به تکامل محیط زندگی بشر است، بازتاب تکامل زندگی اجتماعی نیز محسوب می‌شود. توسعه کالبدی در روستاها عمدتاً با ساختار کالبدی مناطق روستایی مرتبط است و آنگاه با مضامین و مؤلفه‌هایی چون کاربری اراضی، ارتباطات و حمل و نقل، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی، مسکن، کار، تفریح، گردشگری، و رفاه عمومی که روستاییان به تنهایی قادر به تأمین آن نیستند، در ارتباط قرار می‌گیرد. در توسعه کالبدی، تلاش می‌شود از طریق برنامه کالبدی فرایندهای اجتماعی هدایت شود. بنابراین هدایت پویای روستاها با بهره‌برداری مفیدتر از فضا و محیط طبیعی برای زندگی انسان میسر است. از این رو، توسعه کالبدی هم با عنصر فضا و هم با جامعه مربوط می‌شود. بنابراین، برنامه ریزی توسعه کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی جستجویی برای، مطلوب‌ترین حالت سازگاری بین فضا و جامعه، به نفع جامعه است (همان، ۲۵۳).

بخش‌های فیزیکی و کالبدی روستاها می‌تواند شامل موارد مختلف باشد. شاخص‌های کالبدی می‌تواند شامل الگوی مسکن (تغییرات در عناصر مسکن روستایی، پایدار سازی خانه‌های روستایی، تغییر در الگوی ساخت مسکن)، شیوه معیشت (تغییر در الگوی سکونت و شیوه زندگی، نوع نگاه به زندگی) و ارتباطات (ارتباط با روستاهای همجوار، افزایش دسترسی و ارتباط بین خانوارهای روستایی) باشد (عنابستانی و وزیری، ۱۳۹۰: ۲۰۰). مسکن روستایی از مهمترین ویژگی‌های کالبدی و فیزیکی روستاها محسوب می‌شود. مسکن یکی از پدیده‌های جغرافیایی است که قبل از هر چیز از شرایط طبیعی و انسانی محیط پیرامونی و فعالیتهای انجام گرفته در آن متأثر می‌شود؛ بدین معنی که مسکن و در نتیجه رابطه انسان با محیط پیرامون خود، شکل می‌گیرد و به دلیل اشغال فضا و قرارگیری و استقرار در بستر محیط، به خودی خود در قلمرو مطالعات جغرافیایی جای می‌گیرد. بر این اساس، برقراری همبستگی، پیوند و نظم منطقی بین عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و مسکن و به طور کلی ایجاد رابطه‌ای معقول و متناسب در میان اجزا و عناصر مختلف مؤثر در مسکن، در حیطه علم جغرافیا قرار می‌گیرد (ظاهری، ۱۳۸۷: ۱۶۴). شاخص‌هایی که می‌تواند با مسکن روستایی برای ارزیابی تغییرات کالبدی نقش داشته باشد، می‌توان به مواردی چون الگوی ساخت و سازها، الگوی مسکن، میزان بهسازی و مقاوم سازی مسکن، تراکم خانوارها و غیره اشاره کرد (عنابستانی و اکبری، ۱۳۹۱: ۹۷). شبکه معابر بخشی از بافت و کالبد روستاها به شمار می‌رود. واحدهای همسایگی، معابر و بافت فیزیکی سکونتگاه‌های روستایی، سیمای بومی خانه‌های روستایی و غیره بخشی از ویژگی‌های کالبدی روستاها در این بخش می‌باشد. سهولت رفت آمد و کیفیت معابر، نحوه دسترسی به معابر، تغییرات سلسله مراتب معابر و غیره در ارزیابی کالبدی معابر مؤثر می‌باشد. همچنین در حوزه تغییرات کاربری اراضی، نحوه توزیع خدمات، شناخت بافت‌های تاریخی و فرهنگی، انتخاب مناسب جهت توسعه روستاها، کیفیت دسترسی به خدمات، مکان‌یابی مناسب خدمات از شاخص‌های مهم برای ارزیابی هستند (همان؛ ۹۷). یکی از شاخص‌های مهم کالبدی روستاها، بهبود بهداشت محیط مانند مدیریت دفن زباله‌ها و پسماندها، فاضلاب‌ها و فضولات دامی، نظافت معابر و غیره است (بدری و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۶۵). همچنین باید به شاخص‌هایی عمران و مسائل فیزیکی روستاها مانند بهبود و اصلاح معابر، روشنایی معابر، کنترل و نظارت بر توسعه کالبدی روستاها و تأمین اراضی مورد نیاز روستاها توجه کرد (همان، ۲۶۶).

۲- بیان مسئله

گردشگری می تواند علاوه بر داشتن اثرات متعدد بر درآمد و ساختار کشاورزی مناطق روستایی (Lorio and Corsale, 2010: 154) اثرات مختلف کالبدی مانند تغییرات در الگوی مسکن، تغییر کاربری باغات، تغییر استفاده از مصالح، تغییر در میزان مقاومت خانه ها و روند بافت و معماری روستاها در بر داشته باشد (باباخانزاده و صدیقی، ۱۳۹۱: ۱۰۶). یکی از اثرات توسعه گردشگری در یک ناحیه روستایی، ایجاد و شکل گیری واحدهای اقامتی و توسعه اقامتگاه ها است. گسترش خانه های دوم یکی از موارد توسعه سکونتگاه های جدید در روستاهای هدف گردشگری است که موجب ایجاد تغییرات فیزیکی و کالبدی مهمی در روستاها می شود. گسترش خانه های دوم ممکن است به هماهنگی و توازن آنها با هویت کالبدی روستا توجه کافی مبذول نشده و به این ترتیب با برهم زدن بصری و تخریب پوشش گیاهی به حس مکانی روستا آسیب وارد آید. در نتیجه زیبایی محیط طبیعی کم می شود و به سبب طرح نامناسب یا موقعیت حساب نشده خانه دوم مهمترین معیار ارزیابی هویت کالبدی روستا، یعنی تمایز از غیر و تشابه با خودی لطمه می بیند. (دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۸۴-۲۸۵). همچنین توسعه گردشگری، در بازنده سازی برخی از جاذبه های فرهنگی و طبیعی مانند بناها و یادمان های تاریخی نقش مهمی دارد (شکل دیگری از توسعه اقامتگاه های گردشگری در روستاها، کاشانه ها و خانه های گردشگری هستند که این توسعه این اقامتگاه ها، ایده جدیدی در راه توسعه گردشگری روستایی به شمار می رود. کاشانه ها و خانه های گردشگری، اقامتگاه هایی هستند که برای اسکان گردشگران ایجاد شده و البته اکثرا خانه های روستایی هستند که به گردشگران اجاره داده می شوند. این خانه ها و کاشانه ها دارای امکانات اولیه و مورد نیاز یک اقامتگاه گردشگری با بافت روستایی می باشد. توسعه این اقامتگاه ها خود باعث رونق در گردشگری یک روستا می گردد و رونق این اقامتگاه ها موجب توسعه فعالیت ها و ورود بخش ها و عناصر مختلفی می شود که هر یک می توانند بر ویژگی ها و عناصر متعدد کالبدی و فیزیکی روستا تاثیرگذار باشند. گسترش این اقامتگاه ها نیز می تواند اثرات مثبت و منفی مختلفی در بر داشته باشد. از جمله اثرات مثبت می توان به بازسازی ابنیه ها و خانه ها، بهبود شبکه های معابر روستایی، زیبا شدن نمای خانه ها، تغییرات در فرم و کارکرد روستاها، تغییر در کاربری اراضی، عدم تعادل بین عرضه و تقاضا در زمینه مسکن و خدمات گوناگون در روستا، توسعه ساخت و سازها، وضعیت خیابان ها و معابر، تبدیل و تغییرات در مزارع و زمین های کشاورزی، تخریب برخی بافت ها و خانه ها اشاره کرد (فاضل نیا و همکاران؛ ۱۳۹۰، ۱۰۵ و ۱۱۰).

در سطح بین المللی مطالعاتی در حوزه تاثیرات گردشگری بر ویژگی های مناطق روستایی صورت گرفته است از جمله اسنیسکا^۱ و همکاران (۲۰۱۴) به بررسی اثرات عوامل اقتصادی در توسعه مناطق روستایی در کشور لیتوانی پرداختند و به نقش گردشگری در افزایش سرمایه گذاری های خصوصی و دولتی اشاره کرد. همچنین فریزوول^۲ (۲۰۱۲)، تغییرات ایجاد شده در فضای های روستایی و اجتماعات محلی، ناشی از گردشگری از منظر قدرت را مورد بررسی قرار داد. در حوزه تاثیرات توسعه خانه ها و کاشانه های گردشگری بر ویژگی های کالبدی^۳ فیزیکی روستاها، مطالعه چندانی در سطح داخلی و بین المللی صورت نگرفته است. بیشتر مطالعات داخلی در حوزه تاثیرات گسترش خانه های دوم، اجرای طرح های هادی روستایی، مدیریت روستایی و تاثیرات گردشگری به صورت کلی می باشد. از جمله بدری و همکاران (۱۳۹۲) نقش مدیریت روستایی در توسعه کالبدی روستاهای شهرستان آران و بیدگل را بررسی کردند و نقش مدیریت در توسعه کالبدی را مورد تایید قرار دادند. ضیایی و صالحی نسب (۱۳۸۷) به تحلیل اثرات کالبدی گردشگری خانه های دوم اشاره کرده است که نتایج حاکی از این بود که حضور مالکان غیربومی قدیمی خانه های دوم به مراتب کمتر از اثرات متناظر آن از جانب مالکان غیربومی جدید خانه های دوم است. دادورخانی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی گسترش خانه های دوم در تغییرات کالبدی^۴ فیزیکی روستاهای ساوجبلاغ پرداختند. نتایج حاکی از تغییرات در بخش مسکن روستایی، تغییرات کاربری اراضی، ناهمگونی معماری و ناهماهنگی ساختار محیط می باشد. فاضل نیا و همکاران (۱۳۹۰) نیز نقش توسعه خانه های دوم بر روستاهای گردشگری تنکابن را بررسی کردند

^۱ Snieska

^۲ Frisvoll

که در بخش کالبدی و فیزیکی، تخریب چشم انداز محیطی، تغییرات کاربری اراضی و مالکیت افراد غیربومی بر مسکن روستایی تاثیر بیشتری پذیرفته بودند. عنابستانی و اکبری (۱۳۹۰) به بررسی و ارزیابی طرح های هادی روستایی بر توسعه کالبدی روستاها پرداختند. نویسندگان به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح های هادی بیشتر از همه بر معابر روستایی تاثیرگذار بودند. با این حال هنوز مطالعه چندانی در حوزه اثرات توسعه خانه های روستایی و کاشانه ها در روستا صورت نگرفته است و لذا در این پژوهش به بررسی اثرات فیزیکی ° کالبدی توسعه خانه های گردشگری در روستاها پرداخته می شود.

فضای کالبدی و فرهنگی روستاهای ایرانی، اعم از زمین و خانه، معماری، جنگل و مرتع و چراگاه، باغ و کوچه باغ، مسجد و زیارتگاه، آب و انبار و قنات، بازارچه، تعزیه و عروسی، لباس و غذا، تزیینات و هنرهای سنتی و غیره جلوه های گردشگری خاصی را شکل می دهد (زنده دل، ۱۳۸۸: ۱۰-۱۱). در این میان بخش رودبار الموت استان قزوین، یکی از مقاصد مهم گردشگری روستایی کشور محسوب می شود. منطقه الموت در شمال شهر قزوین قرار گرفته و منطقه ای است کوهستانی در میان کوههای الموت، طالقان و دره الموت (مسیر الموت رود) که در قسمتی کوهستان البرز مرکزی و به موزات کرانه های جنوبی دریای خزر قرار داشته است (کاظمی ورکی، ۱۳۸۳: ۴). یکی از ویژگی های بارز بخش الموت، وجود روستاهای هدف گردشگری با پیشینه و سرمایه های تاریخی و فرهنگی می باشد. روستای گازرخان از روستاهای هدف گردشگری استان قزوین و بخش الموت محسوب می شود. این روستا در مرکز این بخش، با داشتن جاذبه های تاریخی و فرهنگی، آداب و رسوم و اقوام مختلف از مقاصد گردشگری روستایی استان به شمار می رود. همین مسئله موجب شده است تا پایگاه میراث فرهنگی الموت برای توسعه گردشگری و افزایش هر چه بیشتر گردشگران، اقدام به سرمایه گذاری و احداث خانه ها و کاشانه های روستایی برای گردشگران در این روستا نماید. این خانه ها به صورت اجاره ای جهت اقامت گردشگران در اختیار آنها قرار می گیرد. این مسئله موجب افزایش تعداد گردشگران از یک سو و ماندگاری بیشتر آنها در این روستا می شود. افزایش تعداد و مدت گردشگران موجب آشنایی بیشتر آنها با روستا شده و این مسئله موجب می شود تا بخش های مختلف روستا در معرض استفاده گردشگران قرار بگیرد. این طرح در روستای گازرخان اثرات مختلف فیزیکی و کالبدی مطلوب و نامطلوبی بر روستا گذاشته است و ادامه این طرح نیازمند شناسایی این عوامل و اثرات و تعیین یک چشم انداز برای آینده طرح و روستا می باشد. با این وصف، هدف اصلی این پژوهش، شناسایی ویژگی های کالبدی و فیزیکی روستای گازرخان، تعیین فعالیت ها و اثراتی که در اثر توسعه خانه های گردشگری در روستا به وقوع پیوسته است و تعیین میزان سودمندی یا مخرب بودن اثرات و تعیین چشم انداز اجرایی طرح در آینده است.

۳- سوالات و فرضیات پژوهش

- با توجه به چالش اصلی پژوهش و تعیین چارچوب نظری، سوالات اصلی این پژوهش را می توان به صورت زیر مطرح کرد:
- آیا توسعه خانه ها و کاشانه های گردشگری، در مجموع اثرات مثبتی بر ویژگی های کالبدی ° فیزیکی روستا داشته است؟
- اثرات توسعه خانه ها و کاشانه ها اغلب در چه بخش هایی از ویژگی های فیزیکی و کالبدی می باشد؟
- در ارزیابی نهایی پروژه، آیا می توان این طرح را برای سال های بعد نیز اجرا کرد؟
- با توجه به مطالعات مقدماتی از روستا، فرضیه های پژوهش به صورت تدوین شده است:
۱. به نظر می رسد که توسعه کاشانه های گردشگری، تاثیرات مثبتی بر ویژگی های کالبدی ° فیزیکی روستای گازرخان داشته است.
 ۲. به نظر می رسد توسعه کاشانه های گردشگری، بر وضعیت مسکن و بافت مسکن و معابر روستا، بیشترین اثر را داشته است.
 ۳. به منظور ادامه اجرای طرح احداث کاشانه های گردشگری، ضرورت دارد که اصلاحات مهمی صورت گرفته و سپس فرایند طرح در آینده نیز استمرار داشته باشد.

۴- روش پژوهش

این تحقیق از منظر نوع، کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات از نوع زمینه یابی و پیمایشی بوده و برای گردآوری اطلاعات از ترکیب مصاحبه، پرسشنامه، مشاهدات و داده های میدانی استفاده شده است. ارزیابی اثرات کاشانه از طریق دو گروه کارشناسان و مردم بومی و مشاهدات میدانی صورت می گیرد. بنابراین جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه کارشناسان و مردم بومی روستای گازرخان است و نمونه آماری نیز شامل ۱۰ کارشناس مرتبط با گردشگری روستایی که از فرایند این طرح آگاهی داشتند و همچنین تعدادی از فعالان حوزه گردشگری روستا بوده که در قالب پرسشنامه، ارزیابی خود را صورت دادند. همچنین جهت بررسی دقیق تر، نتایج حاصل از مصاحبه ها و مشاهدات میدانی، با داده های پرسشنامه ترکیب شد. با توجه به دشواری پاسخگویی به پرسشنامه توسط مردم بومی منطقه، فرایند مصاحبه از مردم عادی به پرسشنامه ترجیح داده شد. در این پژوهش، متغیرهای مستقل شامل کلیه متغیرهایی است که در فرایند اجرای طرح احداث کاشانه ها، بر ویژگی های کالبدی و فیزیکی روستای گازرخان تاثیرگذار می شوند. متغیرهای وابسته نیز مجموعه متغیرهایی است که در چارچوب ابعاد کالبدی و فیزیکی روستای گازرخان ممکن است از طرح احداث کاشانه ها، متاثر شوند. تعیین این متغیرها، بخشی از پژوهش به شمار می رود که از طریق ترکیب مصاحبه ها و مشاهدات میدانی حاصل می شود.

برای ارزیابی اثرات یک پدیده در یک منطقه، روش های مختلفی وجود دارد. ماتریس یکی از روش های ارزیابی اثرات می باشد که بیشتر در ارزیابی اثرات زیست محیطی کاربرد دارد. حسن بهره گیری از این روش این است که در انتها فعالیت-هایی که در اجرای طرح برای محیط زیست و منطقه زیانبار است، شناسایی و فاکتور تحت تاثیر و میزان تاثیر پذیری نیز مشخص می شود. هم چنین روشن می شود که کدام یک از فاکتور ها از اجرای این طرح بیشترین آسیب را متحمل می شوند (جهان آرای، ۱۳۸۳، ۳۵). در این پژوهش برای ارزیابی اثرات توسعه خانه ها و کاشانه های گردشگری بر ویژگی های کالبدی^۰ فیزیکی روستای گازرخان، از روش ماتریس ایرانی (لئوپولد تغییر یافته مخدوم، ۱۳۷۶) استفاده شده است بنابراین روش تحلیل داده ها، به صورت توصیفی^۰ تحلیلی بوده و بر اساس نتایج حاصل از ماتریس ایرانی، نتایج و وضعیت کلی طرح ارزیابی می شود. گام های عمده روش ماتریس ایرانی عبارتند از:

در مرحله اول، پروژه و محیط آن به اجزای تشکیل دهنده تجزیه گردید (ریز فعالیت و ریز عوامل محیطی- متغیرهای مستقل) (Josimovic, 2014: 43-44). در واقع ابتدا اثرات و فعالیتهایی که ممکن است در فرآیند توسعه کاشانه ها و بعد از آن رخ داده باشد، تعیین شد. منظور این است که در فرایند احداث خانه ها، چه فعالیتهایی انجام می شود و چه گروه هایی وارد کار می شوند و چه پدیده هایی در این فرآیند دخیل هستند. البته این تجزیه، اساس طراحی جدول ماتریس قرار می گیرد. برای مشخص کردن این اثرات و فعالیتهای به روش علمی و صحیح، از نظرات کارشناسان و مردم روستای گازرخان استفاده شده است. البته نظرات حاصل از فعالیتهای بازدیدها و پرس و جوهای محققین نیز بسیار مفید و موثر واقع گردید. پس از تعیین اثرات، پیامدها نیز به همان صورت گفته شده تعیین گردید. پیامدها در اینجا مجموعه تاثیراتی است که احداث خانه ها و کاشانه های گردشگری می تواند بر ویژگی های کالبدی^۰ فیزیکی روستای گازرخان داشته باشد (متغیرهای وابسته). در واقع عناصر کالبدی و فیزیکی از روستای گازرخان که ممکن است تحت تاثیر احداث و توسعه خانه ها و کاشانه های گردشگری قرار داشته باشد. این پیامدها نیز از طریق نظرات کارشناسان و مردم و جامعه بومی و بازدیدهای میدانی استخراج شد. در مرحله دوم، روابط متقابل و یک به یک ریز عوامل و ریز فعالیتها در قالب آثار مثبت و منفی مورد قضاوت قرار گرفته و جهت کمی کردن ماتریس که از ترکیبی از ماتریس آی کولد و لئوپولد است عددی بین ۵- تا ۵+ داده شد (البرزی منش، ۱۳۹۰: ۴۷). همانطور که گفته شد این اثرات ممکن است اثر مثبت و سودمند باشد یا اثر منفی و مخرب. برای تعیین نوع اثر، ابتدا یک ماتریس تهیه شده و در این ماتریس، اثرات و فعالیتهای در قسمت ستون و پیامدها در قسمت سطر ماتریس به نوشته می شود. پس از تهیه ماتریس حال باید این ماتریس در اختیار کارشناسان مربوطه قرار گرفته شود و از آنها خواسته شود تا میزان اثرگذاری هر فعالیت حاصل در طرح را بر هر یک از پیامدها یا ویژگیهای کالبدی^۰ فیزیکی روستای گازرخان ارزیابی کند. اگر چنانچه این اثرگذاری از نوع

سودمند بود از ۱ تا ۵ مثبت و اگر اثرگذاری از نوع مخرب بود از ۱- تا ۵- ارزش داده شد و چنانچه فعالیتی بر روی پیامدی هیچ اثری نداشت یا اثر خنثی داشت عدد صفر یا خالی گذاشته شد.

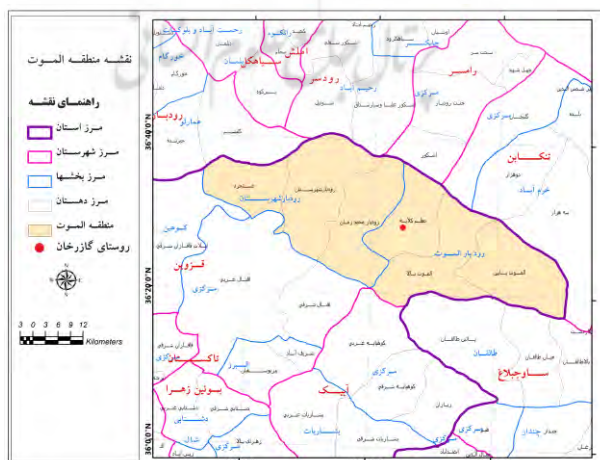
جدول (۱) دامنه ارزش های سودمند و مخرب فعالیتها و پیامدها (ماخذ: منوری، ۱۳۸۱)

سودمندی	خیلی خوب (+۵)	خوب (+۴)	سودمندی متوسط (+۳)	سودمندی ضعیف (+۲)	سودمندی ناچیز (+۱)
مخرب	خیلی زیاد (-۵)	زیاد (-۴)	متوسط (-۳)	ضعیف (-۲)	ناچیز (-۱)

پس از ارزشیابی، در این مرحله جهت تعیین میزان اثرگذاری فعالیتها و پیامدها، تعداد پاسخ هایی که در یک سطر و ستون به صورت منفی یا مثبت وجود دارد، برای هر سطر و ستون جداگانه شمرده شده و سپس جمع جبری این ارزش ها نیز محاسبه گردید و در نهایت با تقسیم جمع جبری بر تعداد کل اثر یا پیامدهای مثبت و منفی، عددی بین ۵- تا ۵+ بدست می‌آید که طبق جدول بالا نشانگر وضعیت سودمندی یا مخرب بودن اثرات و پیامدها می‌باشد. در مرحله پایانی، مشخص می‌گردد که آیا فعالیتها و پیامدهای احداث خانه ها و کاشانه های گردشگری در حالت کلی بر ویژگی های کالبدی و فیزیکی روستایی گازرخان اثرات مثبت دارد یا منفی و چگونه باید این فعالیتها با محیط روستا سازگار شود. برای نیل به این هدف، باید ارزش همه اثرات و پیامدها بایکدیگر ترکیب شود به این ترتیب که اگر در ارزش نهایی همه سطرها و ستونها، عدد ۳- و کمتر وجود نداشته باشد، فعالیت احداث خانه ها برای کالبد و فیزیک روستای گازرخان سودمند می‌باشد و باید ادامه پیدا کند. در غیر این صورت این پروژه با اصلاحات و تمهیدات حفاظتی انجام شود.

۵- قلمرو پژوهش

منطقه الموت در شمال شهر قزوین قرار گرفته و منطقه ای است کوهستانی در میان کوههای الموت، طالقان و دره الموت (مسیر الموت رود) که در قسمتی کوهستان البرز مرکزی و به موزات کرانه های جنوبی دریای خزر قرار داشته و بین ۱۸°۳۶ تا ۳۵°۳۵ دقیقه عرض شمالی و ۱۸°۵۰ تا ۵۱°۵۰ دقیقه طول شرقی واقع شده است (کازمی ورکی، ۱۳۸۳: ۴). از شمال به غرب مازندران و رامسر (روستای دو هزار و سه هزار تنکابن)، از جنوب به کوههای طالقان و آبیگ و از جنوب غرب به قزوین و از غرب به ابهر و طارم سفلی محدود می باشد (شکل شماره ۱). دره الموت در تقسیمات جغرافیایی به دو منطقه رودبار الموت و رودبار شهرستان تقسیم شده است. رودبار الموت شامل سه دهستان الموت پایین به مرکزیت روستای زوارک، الموت بالا به مرکزیت روستای مینودشت (شترخان) و معلم کلایه با مرکزیت معلم کلایه در مجموع با ۹۴ روستا و وسعت ۸۸۵ کیلومترمربع و رودبار شهرستان که سه دهستان رودبار شهرستان، رودبار محمدزمان خانی و دستجرد را شامل می شود و ۹۸ روستا و ۱۱۲۰ کیلومتر مربع وسعت دارد (حمیدی و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۲).

شکل شماره (۱) موقعیت روستای گازرخان در منطقه الموت استان قزوین (ماخذ: سازمان نقشه برداری ۱۳۸۸؛ ترسیم:

نگارندگان)

قلعه های الموت وجه مشخصه بارز میراث باستان شناختی منطقه محسوب می شود. این دژها مکان تبلیغ مذهب اسماعیلیه توسط حسن صباح و جانشانش بوده و یادگار جنگ و گریزهای تاریخی بین اقوام مختلف می باشد و از نظر علمی و تاریخی نیز حائز اهمیت است (زنده دل، ۱۳۷۸: ۴۵). بررسی ها و پژوهشهای باستان شناختی نشان می دهد که سرزمین الموت و دره الموت دست کم از چهار هزار سال پیش، زیستگاه مردم بوده و جمعیت چشمگیری داشته است. مطمئنا این دره در مقاطع تاریخی، از مناطق تاریخی به شمار می آمده است (حمیدی و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۳-۲۴). این تنوع قومی و نژادی موجب شکل گیری روستاها با فرهنگ ها و آداب و رسوم مختلف شده است که روستای گازرخان یکی از روستاهای گردشگری الموت محسوب می شود که در فاصله ۱۶ کیلومتری شرق شهر معلم کلایه و ۱۱۰ کیلومتری شمالی شرق شهر قزوین واقع شده است. این روستا از شمال شرقی به کوه صخره ای معروف به الموت، از شرق به کوه هودکان، از شمال به شاتان کوه و از غرب به تپه لیز محدود می شود و پرجمعیت ترین و بزرگترین روستای الموت است. از نظر اقلیمی، معتدل و دارای رودخانه های متعددی است. ساکنان روستا بیشتر به باغداری و دامداری اشتغال داشته و با تولید گیلاس، گردو، لبنیات و همچنین با گلیم بافی، چادر شب بافی و جاجیم بافی گذران زندگی می کنند. روستای گازرخان به لحاظ گردشگری همواره در صدر مکان های گردشگری استان قزوین بوده است. این روستا از جاذبه های گردشگری متعددی در ابعاد مختلف طبیعی، کالبدی ° فضایی (معماری و مساکن)، فرهنگی ° اجتماعی و غیره برخوردار بوده است. بیشتر خانه های این روستا یک طبقه بنا شدند. آثار تاریخی و مذهبی مانند مقبره امامزاده محمود، امامزاده هیجده تن، مسجد قدیمی روستا، میدان قتلگاه در بافت قدیمی روستا و قبرستان قدیمی، خانه های قدیمی منصور، سمیعی، امامزاده حنیفه و همچنین قلعه تاریخی الموت، از جاذبه های گردشگری فرهنگی روستا به شمار می رود (رضایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۶).

امروزه پایگاه میراث فرهنگی استان و سایر نهادها در جهت توسعه گردشگری گازرخان به عنوان یکی از روستاهای هدف گردشگری، طرحها و برنامه های متعددی از منظر مرمت و تاسیس نهاده های مختلف به انجام رسانده و در حال انجام آن هستند. یکی از طرح های صورت گرفته در این روستا، طرح احداث کاشانه ها و خانه های روستایی می باشد که عموماً از سال ۱۳۸۹ آغاز گردید. با راه اندازی اولین خانه روستایی در روستای گازرخان الموت افراد زیادی برای اجرای طرح کاشانه های روستایی متقاضی شده و با اختصاص قسمتی از منزل روستایی خود به مرکز اقامتی برای گردشگران اعلام آمادگی کرده اند (روزنامه ایران، ۱۳۸۹: ۲۳). از نمونه این کاشانه ها، کاشانه رسولی می باشد. در کاشانه رسولی با معماری سنتی و محیطی دلنشین و خاطره انگیز واقع در میدان روستای گازرخان الموت پس از بازسازی، مرمت و تجهیز با امکانات رفاهی، زیر نظر و با همکاری پایگاه میراث فرهنگی الموت، مورد بهره برداری قرار گرفت. امکانات کاشانه رسولی شامل ۲ واحد اطاق خواب و پذیرائی، حمام، و سرویسهای بهداشتی زنانه و مردانه، غذاخوری سنتی، نان پزی سنتی، کباب پزی در حیاط، آشپزخانه مجهز می باشد (مطالعات میدانی، ۱۳۹۳).

عکس شماره (۱) نمایی از کاشانه رسولی در روستای گازرخان (ماخذ: پایگاه میراث فرهنگی الموت (۱۳۹۱))

سایر خانه ها و کاشانه های روستایی دارای ویژگی های مشابه می باشند. از دیگر کاشانه های مهم روستای گازرخان می توان به کاشانه سمیعی، کاشانه یاسر ابن علیپور، کاشانه احمد نابی و غیره اشاره کرد. هر یک از این کاشانه با در اختیار قرار دادن امکانات و خدمات گردشگری به گردشگران، نقش موثری در توسعه گردشگری این روستا داشته باشند. لازمه و پیش زمینه هر گونه برنامه ریزی گردشگری و استمرار روند رو به رشد گردشگری در هر مقصد گردشگری، شناخت و ارزیابی آثار و تبعات توسعه گردشگری بر محدوده منطقه به ویژه ویژگی های کالبدی^۶ فیزیکی است که این ارزیابی، میزان رضایت مردم بومی از ورود گردشگران داخلی و خارجی و تبادلات اجتماعی با آنها و روند توسعه گردشگری را تعیین خواهد کرد.

۶- یافته های تحقیق

پس از معرفی تاثیرات گردشگری بر ویژگی های کالبدی^۶ فیزیکی روستاها و بررسی روستای گازرخان و تاثیرات احتمالی طرح احداث کاشانه ها و خانه های گردشگری بر بافت فیزیکی و کالبدی روستا و روش ارزیابی آن، در این بخش نتایج حاصل از مطالعات و ارزیابی ها ارائه می گردد. برای شناسایی و ارزیابی اثرات، فعالیت ها و اثراتی که در فرایند احداث کاشانه های گردشگری و بعد از آن ایجاد شد و همچنین بخش هایی از عناصر و ویژگی های کالبدی و فیزیکی روستای گازرخان نیز که از این طرح تاثیر می پذیرد شناسایی شد. پس از شناسایی اثرات و پیامدها، میزان اثرگذاری عوامل بر بخش های فیزیکی و کالبدی روستای گازرخان بر طبق شیوه ای که در روش تحقیق گفته شد، تعیین شد (جدول شماره ۲):

جدول (۲) ارزیابی اثرات و پیامدهای اجرای طرح کاشانه های گردشگری در روستای گازرخان (ماخذ: یافته های تحقیق)

بازسازی خانه ها و جاذبه های تاریخی افزایش نظارت و پژوهش های بیشتر در روستا	افزایش تعداد شاغلان	تغییرات در روند تقاضای محصولات اقتصادی	افزایش حس تعلق مکانی	مشارکت و آگاهی مردم روستا از گردشگری	افزایش مهاجرت به روستا	تغییرات در قیمت اراضی، خانه ها و محصولات	تغییرات کاربری زمین	بهبود شبکه ارتباطی به روستا	برگزاری جشنواره ها	افزایش واحدهای اقامتی	افزایش تعداد واحدهای خدماتی	افزایش سرمایه گذاری های دولتی	افزایش تعداد گردشگران و افراد غیرمهم	مسکن روستایی			چشم انداز بیرونی
														مصلح مسکن روستا	معماری و بافت مسکن روستا	مقاومت و استحکام خانه های روستا	
۲		۴	۱	۴	۲	-۱	-۲	۲	۲	۲	-	۲	۲				۱
			۲	۲	-۱	-۱	-۲		۲	-۲	-۲	-۲	-۲				۱
			۲	۲	۲	۱		۲	۲	۲		۲	۲				-۱
			۱	۱	-۳	-۳	-۳	-۱	۲	-۱	-۱	-۲	-۲				۱

۲	۵	۲		۴	۳	۲			۵	۴	۲	۲	۲	۲	بافت قلعه الموت
	۳	۲	-۱	۲	۳	۲		-۲		۴	-۲	-۲	۴	۲	دفن زیاده و دفع پسماند
	۳	۲	۲			-۱	-۲	-۳	-۱		-۲	-۱	-۱		مقیاس و بافت کشاورزی
۴	۱			۱	۲	-۲	-۲	-۲		۱			۱	-۲	چشم انداز روستاها و زیبایی بصری
	۳	۳	-۱	۳	۲	-۱	-۱	-۲		۲	-۱		۱	-۲	حفاظت منابع طبیعی روستا
	۳	۳	۱	۱		۲	-۱		۳	۳	۲	۲	۴	۴	امکانات بهداشتی و آموزشی
۵	۴	۴	۲	۲	۲	۲	۲	۳	۴	۴	۴	۴	۴	۵	امکانات گردشگری و تفریحی
۱	۳	۴	۱	۴	۳	۲	-۲	-۱	۳	۵	۴	۲	۴	۵	صنایع دستی و محصولات گردشگری روستا
۵	۴	۲	۱	۴	۲	۲	-۱	۱	۴	۳	۲	۲	۵	۴	جاذبه های تاریخی و فرهنگی
۲	۱	۴	۲	۲	۳	۲	-۲	-۲	۲	۴	۴	۲	۴	۲	شیوه معیشت روستا
	۲	۳	۲	۳	۲	۱	-۲	-۳				-۱	۱	-۱	شیوه های بهره برداری کشاورزی
خدمات و امکانات															
شرایط اقتصادی															

																میزان تولید محصولات زراعی	
			۱	۲												میزان تولید محصولات باغی	
																معايير و ميادين روستا	
																ارتباطات با روستاهای همجوار	
																دسترسی فیزیکی خانوارهای روستایی	

پس از ارزیابی اثرات و پیامدها، میانگین این هر دو بخش محاسبه شده و میزان سودمندی و مخرب بودن آنها تعیین می شود که نتایج آن در جدول شماره (۳) نشان داده شده است:

جدول (۳) نتایج ارزش یابی اجرای طرح کاشانه های گردشگری در روستای گازرخان (ماخذ: یافته های تحقیق)

اثرات	عوامل مثبت و منفی	جمع جبری	میانگین ارزش ها	وضعیت اثر بر روستا
افزایش تعداد گردشگران و افراد غیربومی	۱۹	۲۹	۱,۵۲۶	سودمندی ضعیف
افزایش سرمایه گذاری های دولتی	۲۰	۳۴	۱,۷	سودمندی ضعیف
افزایش تعداد واحدهای خدماتی	۱۵	۱۱	۰,۷۳۳	سودمندی ناچیز
افزایش واحدهای اقامتی	۱۸	۲۰	۱,۱۱۱	سودمندی ضعیف
برگزاری جشنواره ها	۱۵	۴۸	۳,۲	سودمندی خوب
بهبود شبکه ارتباطی به روستا	۱۴	۳۴	۲,۴۲۹	سودمندی متوسط
تغییرات کاربری زمین	۱۳	-۲۴	-۱,۸۵	مخرب ضعیف
تغییرات در قیمت اراضی، خانه ها و محصولات	۱۷	-۲۶	-۱,۵۳	مخرب ضعیف
افزایش مهاجرت به روستا	۱۸	۱۴	۰,۷۷۸	سودمندی ناچیز
مشارکت و آگاهی مردم روستا از گردشگری	۱۶	۴۱	۲,۵۶۳	سودمندی متوسط
افزایش حس تعلق مکانی	۱۷	۳۷	۲,۱۷۶	سودمندی متوسط
تغییرات در روند تقاضای محصولات اقتصادی	۱۷	۱۹	۱,۱۱۸	سودمندی ضعیف
افزایش تعداد شاغلان	۱۴	۳۸	۲,۷۱۴	سودمندی متوسط
افزایش نظارت و پژوهش های بیشتر در روستا	۱۸	۴۸	۲,۶۶۷	سودمندی متوسط
بازسازی خانه ها و جاذبه های تاریخی	۱۱	۳۵	۳,۱۸۲	سودمندی خوب

همانطور که نتایج نشان می دهد بیشتر فعالیت ها و اثراتی در فرایند اجرای این طرح و بعد از آن به وقوع پیوسته است، بر بخش کالبدی و فیزیکی روستا تاثیرات سودمندی داشته است که البته میزان بیشتر اثرات مثبت، از ضعیف تا متوسط می باشد. در این میان دو اثر بیش از همه بر ویژگی کالبدی^۰ فیزیکی روستا اثرات مثبت داشته است. هر دو اثر، فعالیت هایی هستند که

توسط پایگاه میراث فرهنگی الموت در منطقه اجرا شده است. بازسازی خانه ها و جاذبه های تاریخی از جمله امامزاده هیجده تن و خانه های فرسوده، تاثیرات مثبتی بر روستا داشته است. این طرح موجب رشد و توسعه گردشگران، ایجاد اقامتگاه های گردشگری و همچنین زیبایی ویژگی های بصری، موجب توسعه کالبدی و فیزیکی روستا شده اند. برگزاری جشنواره ها نیز بخش دیگری از اقدامات پایگاه می باشد که به منظور ترویج صنایع دستی و آگاهی مردم روستا از سرمایه های گردشگری روستا به اجرا در آمده است و توانسته در توسعه مساکن و امکانات گردشگری نقش تعیین کننده داشته باشد. بعد از این دو اثر، فعالیت ها و اثراتی همانند افزایش نظارت و پژوهش های بیشتر در روستا، افزایش تعداد شاغلان، مشارکت و آگاهی مردم روستا از گردشگری و افزایش حس تعلق مکانی نیز تاثیرات مثبتی بر ویژگی های کالبدی و فیزیکی روستا داشته اند. در میان اثرات، تنها دو اثر ناشی از اجرای طرح دارای تاثیرات منفی بر روستا بودند. تغییرات کاربری زمین، یکی از این اثرات می باشد. در اثر توسعه کاشانه ها و متعاقب آن رشد گردشگران و افراد غیربومی و واحدهای خدماتی، به تدریج بخشی از زمین های منطقه برای برخی فعالیت های گردشگری به کار گرفته شد و این مسئله موجب تغییرات کاربری زمین به ضرر ویژگی های اصیل روستا گردید و به نوعی بر چشم انداز زیبای روستا نیز تاثیر منفی داشت. تغییرات در قیمت اراضی و محصولات کشاورزی و خانه های روستایی نیز یکی از اثرات منفی اجرای طرح کاشانه های گردشگری بود. این مسئله موجب افزایش قیمت زمین های روستایی به دلیل ورود گردشگران و افراد غیربومی و مهاجران به روستا بود که موجب شد زمین های روستایی و خانه ها بعضاً با افزایش قیمت به ضرر جامعه بومی رو به رو شوند. این مسئله از منظر اقتصادی برای جامعه روستایی مطلوب نبود. لازم به ذکر است که هر دو اثر منفی در مجموع از نظر شدت مخرب بودن، ضعیف و محدود و شاید موقتی بودند. مراحل محاسبه میانگین ارزیابی برای پیامدها و بخش های کالبدی و فیزیکی روستاها نیز انجام گرفت (جدول شماره ۴):

جدول (۴) نتایج ارزشیابی اثرات و پیامدهای اجرای طرح کاشانه های گردشگری در روستای گازرخان (ماخذ: یافته های تحقیق)

وضعیت عامل	میانگین ارزش ها	جمع جبری	عوامل مثبت و منفی	ویژگی های کالبدی و فیزیکی (پیامدها)	روستایی
سودمندی متوسط	۲,۲۷	۲۵	۱۱	مصالح مسکن روستا	مسکن
سودمندی ناچیز	۰,۳۸	۵	۱۳	معماری و بافت مساکن روستا	
سودمندی متوسط	۲,۱۷	۲۶	۱۲	مقاومت و استحکام خانه های روستا	
مخرب ناچیز	۰,۷۹-	۱۱-	۱۴	چشم انداز طبیعی روستا	چشم انداز بیرونی
سودمندی متوسط	۲,۸۵	۳۷	۱۳	بافت قلعه الموت	
سودمندی ضعیف	۱,۰۸	۱۳	۱۲	دفن زباله و دفع پسماند	
مخرب ناچیز	۰,۵-	۵-	۱۰	مقیاس و بافت باغات و اراضی کشاورزی	
سودمندی ناچیز	۰,۲	۲	۱۰	زیبایی بصری و چشم انداز روستاها	
سودمندی ناچیز	۰,۵	۶	۱۲	حفاظت منابع طبیعی روستا	خدمات و امکانات
سودمندی متوسط	۲,۰۸	۲۵	۱۲	امکانات بهداشتی و آموزشی	
سودمندی خوب	۳,۴۷	۵۲	۱۵	امکانات گردشگری و تفریحی	
سودمندی متوسط	۲,۴۷	۳۷	۱۵	صنایع دستی و محصولات گردشگری روستا	
سودمندی متوسط	۲,۹۳	۴۴	۱۵	جاذبه های تاریخی و فرهنگی	شرایط اقتصادی
سودمندی ضعیف	۱,۷۳	۲۶	۱۵	شیوه معیشت روستا	
سودمندی ناچیز	۰,۶۴	۷	۱۱	شیوه های بهره برداری کشاورزی	
سودمندی ضعیف	۱,۰۸	۱۳	۱۲	میزان تولید محصولات زراعی	دسترسی ها
سودمندی ضعیف	۱,۳۸	۱۸	۱۳	میزان تولید محصولات باغی	
سودمندی ضعیف	۱,۰۸	۱۸	۱۰	معايير و میادین روستا	
سودمندی متوسط	۲,۶۴	۲۹	۱۱	ارتباطات با روستاهای همجوار	دسترسی ها
مخرب ضعیف	-۱,۵۰	۹	۶	دسترسی فیزیکی خانوارهای روستایی	

همانطور که نتایج نشان می‌دهد بخش غالب روستای گازرخان از اجرای این طرح سود برده اند و در واقع اثرات این طرح برای بخش های مختلف روستا از نظر کالبدی و فیزیکی مثبت و سودمند بوده است. بیشتر اثرات مطلوب اجرای این طرح بر توسعه امکانات تفریحی و گردشگری منطقه می‌باشد. این موضوع البته امر قابل پیش بینی بود چرا که توسعه خانه های روستایی موجب توسعه خدمات گردشگری و تفریحی و افزایش گردشگران ورودی به منطقه شده است. اجرای طرح بر بخش های دیگر روستا نیز تاثیرات مطلوبی گذاشته است از جمله می‌توان به عواملی چون مصالح مسکن روستا، مقاومت و استحکام خانه های روستا، بافت قلعه الموت، امکانات بهداشتی و آموزشی، صنایع دستی و محصولات گردشگری روستا، جاذبه های تاریخی و فرهنگی و ارتباطات با روستاهای همجوار اشاره کرد. توسعه کاشانه های روستایی، موجب رونق دیگر خانه های روستایی نیز شده است و همین مسئله موجب شده تا نوع مصالح استفاده در خانه های جدید نیز نو و مقاومت بیشتری داشته باشد و همین مسئله موجب مقاومت بالای خانه های روستایی گردد. بیشترین تاثیرات مثبت اجرای این طرح بر امکانات و زیرساختهای روستا است. اجرای این طرح موجب افزایش آگاهی و همچنین بهبود شاخص بهداشتی و درمانی در روستا شده است. صنایع دستی و محصولات گردشگری نیز در پی اجرای این طرح با توسعه و رونق چشمگیری رو به رو شدند. از جمله برگزاری جشنواره ها در این زمینه شرایط مناسبی را فراهم آورد. ایجاد و ساخت خانه های ترویج روستایی موجب گسترش فرهنگ گردشگری در روستا شده است. در این میان قلعه الموت نیز که به عنوان نماد فرهنگی این شهر محسوب می‌شود نیز از اجرای این طرح سود برده است، چرا که توجه مردم و جامعه بومی از یک طرف و گردشگران و مسئولان از طرف دیگر موجب حفاظت و افزایش تعداد گردشگران بازدید کننده شده است.

در میان اثرات مثبت زیادی که اجرای این طرح بر ویژگی های کالبدی و فیزیکی روستا داشته است، سه بخش از این روستا از اجرای این طرح دچار زیان شده است. بیشترین اثر نامطلوب این طرح بر دسترسی فیزیکی خانوارهای روستایی می‌باشد. به طوریکه توسعه خانه ها و کاشانه موجب تغییر در بافت و معماری خانه ها شده و کالبد سکونتگاه های روستایی را تغییر داده است که این مسئله بر دسترسی فیزیکی خانوارها تاثیر منفی گذاشته است. چشم انداز طبیعی روستا شامل مزارع و باغات و جنگلها و جاذبه های اکوتوریستی می‌باشد که در اثر اجرای این طرح دچار بی نظمی و گاه تخریب شده است. افزایش تعداد گردشگران و ساخت و سازها و خدمات گردشگری تا حدودی چهره این چشم انداز را درهم ریخته است. همچنین از تاثیرات منفی دیگر، باید به بافت و شکل باغات و مزارع اشاره کرد تا حدود کمی از اجرای این طرح دچار بی نظمی شده و تغییرات کاربری اراضی بیشتر به چشم می‌خورد و بعضا کشاورزی منطقه را با مشکل رو به ساخته است.

برای تعیین وضعیت کلی این طرح و اینکه ادامه این پروژه مورد تایید است یا خیر، نیاز است تا مجموعه اثرات و پیامدها باهم ترکیب شده و نتیجه کلی از آن استخراج گردد. نتیجه نهایی طرح بر اساس جدول شماره (۵) تعیین می‌گردد:

جدول شماره (۵) جدول قضاوت‌های یافته های ماتریس ایرانی (ماخذ: منوری، ۱۳۸۱)

شرایط ارزیابی	نتیجه پروژه
اگر بیش از ۵۰ درصد میانگین رده بندی در ردیف ها و ستون ها کوچکتر از ۳/۱- باشد	اجرای پروژه مردود است
در ردیف ها و ستون ها، میانگین رده بندی کوچکتر از ۳/۱- وجود نداشته باشد	اجرای پروژه کاملا تایید می‌شود
در ردیف ها، میانگین کمتر از ۳/۱- وجود نداشته باشد و تعداد ستون های با میانگین کوچکتر از ۳/۱ از ۵۰ درصد کمتر باشد	انجام پروژه با ارایه گزینه های اصلاحی
در ستون ها، میانگین کمتر از ۳/۱- وجود نداشته باشد و تعداد ردیف های با میانگین کوچکتر از ۳/۱- از ۵۰ درصد کمتر باشد	انجام پروژه با اجرای طرح بهسازی
تعداد میانگین ردیف ها و ستون های کوچکتر از ۳/۱- کمتر از ۵۰ درصد تعداد کل میانگین سطرها و ستون ها باشد.	انجام پروژه با ارایه گزینه های اصلاحی و به شرط طرح بهسازی

در این بخش، میانگین ارزش های ردیف ها و ستون ها محاسبه می‌شود و بر طبق جدول نتیجه نهایی طرح مشخص می‌شود. همانطور که مشاهده می‌کنید هیچ یک از اثرات و پیامدهای بررسی شده در روستای گازرخان، ارزشی کمتر از ۳/۱-

نداشتند. به معنی دیگر مخرب بودن هیچ اثر و پیامدی در این طرح به بالاتر حد متوسط نیست، بنابراین با این شرط، طرح احداث کاشانه های گردشگری روستای گازرخان مطلوب بوده و ادامه این طرح تایید می شود.

۷- نتیجه گیری

در این پژوهش، اثرات اجرای طرح کاشانه ها و خانه های گردشگری بر ویژگی های کالبدی^۰ فیزیکی روستای گازرخان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بررسی ها حاکی از این مسئله بود که بیشتر اثرات اجرای طرح بر روستا مثبت و مطلوب بوده است و بسیاری از عناصر فیزیکی و کالبدی روستا نیز با تاثیرات مطلوب ناشی از اجرای طرح رو به رو بودند. اگرچه بیشتر این تاثیرات مطلوب در سطح متوسط و پایین بوده است و این به این معنی است که نقاط ضعفی در طرح وجود دارد برای ادامه کار ضرورت دارد بر طرف گردد. در واقع بیشتر اثرات مطلوب از شدت و قدرت کمتری برخوردار بودند، لذا ضرورت دارد که بیش از پیش بر روی شاخص های آن کار کرد. در میان اثرات بیشتر، اثراتی که با فرهنگ مردم روستا و نیازهای روستائیان در ارتباط بود مثبت بودند و در مقابل اثراتی که بافت و فرهنگ سنتی مردم را خدشه دار می کردند در قالب اثرات مخرب قرار داشتند. ضمن اینکه فعالیت هایی که پایگاه میراث فرهنگی الموت در توسعه گردشگری روستا داشتند از جمله طرح پژوهش های روستایی و بازسازی جاذبه های تاریخی نیز اثرات مطلوبی بر منطقه داشتند. در بین بخش ها و ویژگی های کالبدی و فیزیکی نیز بیشتر اثرات مطلوب در بخش مسکن روستایی مانند نوع مصالح و میزان مقاومت مصالح بوده است. بعد از آن بخش خدمات و امکانات نیز از اثرات مطلوب بی بهره نبوده است به طوریکه اجرای این طرح موجب توسعه خدمات گردشگری و تفریحی، صنایع دستی و امکانات آموزشی و بهداشتی شده است. تاثیرات منفی هم عموماً در حوزه چشم انداز روستایی و بافت و فیزیک خانوارهای روستایی بوده است.

در بررسی نهایی نیز، پروژه انجام شده مورد تایید واقع شد. ارزیابی نهایی نشان داد که طرح کاشانه های گردشگری در روستای گازرخان از منظر کالبدی و فیزیکی اثرات مثبتی گذاشته است و ادامه این طرح برای این بخش از روستا بلامانع است. اگرچه اجرای این طرح اثرات منفی بر بخش های مختلف داشته است اما میزان این اثرات در کنار اثرات منفی ناچیز بوده است و برای ادامه اجرای این طرح نیازی به اصلاحات اساسی نیست. البته این مسئله به معنای ایده آل بوده شرایط نیست. همانطور که گفته شد میزان مطلوبیت بیشتر اثرات متوسط و پایین بوده است و این بدین معنی است که در صورت عدم توجه به تهدیدهای گردشگری و بر طرف نکردن ضعف ها، امکان دارد که در آینده اثرات منفی در این طرح بیشتر خودنمایی کند. لذا ضرورت دارد بر روی شاخص های کالبدی و فیزیکی روستا فعالیت بیشتری صورت گرفته و اثرات نامطلوب نیز اصلاح و به اثرات مطلوب تبدیل شوند. طبیعتاً اثرات نامطلوب در صورت تداوم می توانند بر اثرات مطلوب، تاثیرات منفی داشته باشند و این مسئله باعث می شود ادامه طرح با مشکل رو به رو شده و نیاز به انجام اصلاحات اساسی و حتی رد شدن کامل طرح گردد. بنابراین اجرای این طرح باید متناسب با فرهنگ روستا و رعایت ظرفیت تحمل روستا انجام پذیرد. نکته حائز اهمیت در این پژوهش، توجه به شاخص میزان رضایت مردم بومی از فرایندهای گردشگری، تبادلات مردم با گردشگران و پایداری روند توسعه گردشگری در قالب مدل های چرخه حیات گردشگری مانند باتلر می باشد. میزان رضایت مردم و مقصد گردشگری، به میزان تبادلات اجتماعی مردم با گردشگران دارد و میزان تبادلات نیز به میزان سود و زیان مردم از گردشگری وابسته است. در یک تبادل منطقی و اصولی، مقصد گردشگری و فرایندهای گردشگری به صورت منصفانه از یکدیگر بهره می برند. لازمه این بهره متقابل، وجود آثار مثبت و سازنده گردشگری بر محیط روستای گازرخان و متقابلاً توسعه گردشگری می باشد. بنابراین پیش زمینه چنین کاری، ارزیابی اثرات فعالیت های گردشگری از جمله طرح کاشانه بر ابعاد متعدد روستایی از جمله کالبدی^۰ فیزیکی است. بنابراین با توجه به نتایج پژوهش، می توان گفت میزان تبادل اجتماعی بالا بوده و میزان رضایت نسبی از گردشگری در بین مردم قرار دارد و با توجه به قرار داشتن گردشگری روستای گازرخان در مرحله رشد گردشگری، برنامه ریزی صحیح به منظور جلوگیری آثار منفی طرح کاشانه ها و تبدیل آنها به نقاط قوت، در پایداری این مقصد گردشگری اهمیت به سزایی خواهد داشت.

مراجع

۱. البرزی منش، میترا (۱۳۹۰)، «نقدی بر روشهای متداول جمع بندی و نتیجه گیری از ماتریسهای ارزیابی اثرات بر محیط زیست»، محیط زیست و توسعه، سال ۲، شماره ۳، صص ۴۵-۵۲
۲. باباخانزاده ادريس، لطفی صدیق (۱۳۹۱)، «ارزیابی اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه»، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال هفتم، شماره ۲۰، صص ۸۱-۱۱۶
۳. بدری سید علی، اکبریان رونیزی سعیدرضا، قصابی محمدجواد (۱۳۹۲)، «نقش مدیریت محلی در توسعه کالبدی سکونتگاه های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان آران و بیدگل)»، پژوهش های روستایی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۲۴۹-۲۷۶
۴. جهان آرای، تارادخت (۱۳۸۳)، «ارزیابی آثار توسعه آزاد راه شهید کلانتری برای ارائه برنامه مدیریت محیط زیست دریاچه ارومیه»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران، شهرپور
۵. حمیدی علی اکبر، رستمی بهروز، فلسفی علی، نادری افشین (۱۳۸۴)، «مردم نگاری الموت»؛ سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، نشر پژوهشکده مردم شناسی، تهران، چاپ اول
۶. دادورخانی فضیله، زمانی حمید، قدیری معصوم مجتبی، عاشری، اسمعیل (۱۳۹۲)، «نقش گردشگری خانه های دوم در تغییرات کالبدی^۰ فیزیکی نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان برغان شهرستان ساوجبلاغ)»، فصلنامه پژوهش های روستایی، دوره ۴، شماره ۲، صص ۲۷۷-۲۹۹
۷. رضایی روح الله، شریف زاده ابوالقاسم، اسدپاسکی امیر (۱۳۹۱)، «واکای پیامدهای منفی توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان قزوین (مطالعه موردی: روستای گازرخان)»، مجله مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۷، صص ۸۳-۹۶
۸. روزنامه ایران؛ ۱۳۸۹/۲/۲۲؛ شماره ۴۵۰۱
۹. زنده دل، حسن (۱۳۷۸)، «راهنمای گردشگری استان قزوین»، نشر ایرانگردان، تهران
۱۰. زنده دل، حسن (۱۳۸۸)، «راهنمای گردشگری یکصد روستای شگفت انگیز ایران»، نشر ایرانگردان، تهران
۱۱. ظاهری، محمد (۱۳۸۷)، «تحلیل بر رابطه بین عوامل محیطی و مطلوبیت ساختار فیزیکی مسکن روستایی (مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی)»، نشریه جغرافیا و برنامه ریزی (دانشگاه تبریز)، سال ۱۴، شماره ۲۹، صص ۱۶۳-۱۸۹
۱۲. علیزاده، محمد (۱۳۹۱)، «برنامه ریزی راهبردی گردشگری شهرستان خلخال»، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی توریسم، دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران
۱۳. عنابستانی علی اکبر، اکبری محمدحسن (۱۳۹۱)، «ارزیابی طرح های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستائیان (مطالعه موردی: شهرستان جهرم)»، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴، صص ۹۳-۱۱۰
۱۴. عنابستانی علی اکبر، وزیری سمیه (۱۳۹۰)، «تحلیل آثار اجتماعی، اقتصادی و کالبدی ITC در توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان گرگان)»، پژوهش های روستایی، سال دوم، شماره ۱، صص ۱۸۷-۲۱۳
۱۵. فاضل نیا غریب، کیانی اکبر، رمضان زاده لسبویی مهدی، افشار عمرانی الهام (۱۳۹۰)، «تحلیل اثرات خانه های دوم بر ساختار روستاهای توریستی از نظر جامعه میزبان (مطالعه موردی روستای برسه، شهرستان تنکابن)»، چشم انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال ششم، شماره ۱۵، صص ۱۰۲-۱۱۹
۱۶. کاظمی ورکی، ایرج (۱۳۸۳)، «عقاب آشیان، جغرافیای طبیعی و تاریخی الموت»، نشر ایرانگردان، چاپ اول
۱۷. منوری، مسعود (۱۳۸۱)، «راهنمای ارزیابی اثرات زیست محیطی بزرگراه ها»، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست
18. Adeyinka-Ojo, S.F., Khoo-Lattimore, C., and Nair, V. (2014). **A framework for rural tourism destination management and marketing organisations**, 5th Asia Euro Conference 2014
19. Herawati, A., Purwaningsih, A., Pudianti, A., and Surya, R.V. (2014). **Rural Tourism Community Empowerment Based on Local Resources for Improving Community Welfare: Case on Pentingsari Village, Yogyakarta, Indonesia**, review of integrative & business & Economics research, V. 3 (2), pp. 88-100

20. Iorio, M., and Corsale, A. (2010). **Rural tourism and livelihood strategies in Romania**, Journal of Rural Studies 26 (2010) 152° 162
21. Josimovic, B., Petric, J., & Milijic, S. (2014). **The Use of the Leopold Matrix in Carrying Out the EIA for Wind Farms in Serbia**, Energy and Environment Research; Vol. 4, No. 1, pp. 43-54
22. Prabhakaran, S., Naira V., and Ramachandran, S. (2014). **Community participation in rural tourism: Towards a conceptual framework**, Procedia - Social and Behavioral Sciences 144 (2014) 290 ° 295
23. Snieska, V., Barkauskiene, K., and Barkauskas, V. (2014). **The impact of economic factors on the development of rural tourism: Lithuanian case**, Procedia - Social and Behavioral Sciences, N. 156 , pp. 280 ° 285
24. Svein, Frisvoll. (2012). **Power in the production of spaces transformed by rural tourism**, Journal of Rural Studies 28, pp. 447-457

